

POSTKOLONYALİZM

Tarihsel Bir Giriş

Robert J. Young

Matbu Kitap – 3
Sosyal Teori – 3

Robert J. Young, *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş*

Editör: Lütü Sunar
Yayına Hazırlayan: Fırdevs Bulut
Çeviren: Burcu Toksabay Köprülü
(Önsöz, Teşekkür, 2.-5. Kısımlar)
Sertaç Şen (1. Kısım)

Kapak Tasarımı: Furkan Selçuk Ertargin
İç Tasarım: Ahmet S. Baydar

Çeviriye Temel Alınan Metin:
Young, R. J. (2001). *Postcolonialism: An historical introduction*.
Oxford, UK: Blackwell.

Baskı: Kalkan Matbaası - Sertifika No: 16029
Büyük Sanayi Sitesi 1. Cad. No:99 D:32 / İskitler - Ankara
1. Baskı: İstanbul, Ocak 2016
ISBN: 978-605-9253-03-1

© *Matbu Kitap*, 2016
Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Matbu Kitap
Rasim Paşa Mah. Söğütlü Çeşme Cad.
Söğütlü Çayır Sok. Kat: 5 & No: 16/21
Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 449 20 01
www.matbukitap.com

Matbu Kitap Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Robert J. Young

POSTKOLONYALİZM

Tarihsel Bir Giriş

Türkçesi:

Burcu Toksabay Köprülü

Sertaç Şen

Matbu

Robert J. Young, New York Üniversitesi Sanat ve İnsan Bilimleri Fakültesi dekanıdır. Doktorasını 1979 yılında Oxford Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Çalışma alanları sömürgecilik ve postkolonyalizm teorileri, postkolonyal edebiyat, karşılaştırmalı edebiyat, 19. ve 20. Yüzyıllar kültürel tarih, edebi ve kültürel teoridir. Bu alanlarda yayınlanmış birçok eseri bulunmaktadır.

Burcu Toksabay Köprülü, Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olduktan sonra Sabancı Üniversitesi Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji programlarından yüksek lisans derecesi almıştır. Çeşitli medya kuruluşlarında ve sivil toplum örgütlerinde çalıştıktan sonra Dışişleri Bakanlığı'nda da görev yapmıştır. Halen Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji bölümü doktora programı kapsamında tez çalışmalarını sürdürmektedir.

Sertaç Şen, 1987'de İstanbul'da doğdu. Lisans ve yüksek lisans çalışmalarını Sabancı Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Programı'nda tamamladı. Doktora çalışmalarını Brown Üniversitesi Antropoloji bölümünde sürdürüyor.

Sosyal Teori Dizisi

Bu dizi, sosyal teori alanında Türkçe'deki uzun soluklu yayın projelerinden kaynaklanan eksikliği gidermek için temel eserleri bir araya getirmektedir. Dizide sosyal teori alanını bütünüyle ihata edilmekle birlikte modernite, modernleşme ve toplum fikri gibi bazı özel alanlara odaklanılmaktadır.

Dizideki Diğer Kitaplar

Syed Farid Alatas, *Sosyal Bilimlerde Alternatif Söylemler: Avrupamerkezciliğe Cevaplar*

Gerard Delanty (Ed.), *Doğu ve Batı'nın Ötesinde Asya ve Avrupa*

Michael Curtis, *Şarkiyatçılık ve İslam: Avrupalı Düşünürlerin Orta Doğu ve Hindistan'daki Şark Despotizmi Üzerine Görüşleri*

Stjepan G. Mestrovic, *21. Yüzyılda Durkheim: Durkheim Sosyolojisinin Modernite ve Postmoderniteye Uygulanması*

İçindekiler

Teşekkür	ix
Türkçe Baskıya Önsöz	xiii
Önsöz	xvii
1. Sömürgecilik ve Postkolonyal Eleştirinin Siyaseti	1
Bölüm I: Kavramların Tarihi	
2. Sömürgecilik	19
3. Emperyalizm	33
4. Yeni-Sömürgecilik	59
5. Postkolonyalizm	77
Bölüm II: Avrupa Sömürge Karşıtlığı	
6. Las Casas'dan Bentham'a	97
7. On Dokuzuncu Yüzyıl Liberalizmi	117
8. Marx'ın Sömürgecilik ve Emperyalizm Üzerine Görüşleri	137
Bölüm III: Enternasyonaller	
9. Sosyalizm ve Milliyetçilik: Birinci Enternasyondan Rus Devrimi'ne	155
10. Üçüncü Enternasyonal'den Bakü Doğu Halkları Kongresi'ne	171
11. Kadın Enternasyonal, Üçüncü ve Dördüncü Enternasyonal	189
Bölüm IV: Özgürlük Mücadelelerinin Teorik Uygulamaları	
12. Ulusal Kurtuluş Hareketleri: Giriş	215
13. Marksizm ve Ulusal Kurtuluş Hareketleri	223
14. Çin, Mısır, Bandung	243
15. Latin Amerika I: Mariátegui, Kültürüstleştirme ve Kültürel Bağımlılık	257

16. Latin Amerika II: Küba: Guevara, Castro ve Üçkita	271
17. Afrika I: Anglofon Afrika Sosyalizmi	289
18. Afrika II: Nkrumah ve Pan-Afrikanizm	315
19. Afrika III: Senghorlar ve Frankofon Afrika Sosyalizmi	337
20. Afrika IV: Fanon / Cabral	365
21. Şiddetin Öznesi: Cezayir, İrlanda	391
22. Hindistan I: Hindistan'da Marksizm	411
23. Hindistan II: Gandi'nin Karşı Modernitesi	423

Bölüm V: Postkolonyal Teorinin Oluşumları

24. Hindistan III: Melezlik ve Madun Faillik	451
25. Kadınlar, Toplumsal Cinsiyet ve Sömürge Karşıtlığı	481
26. Edward Said ve Sömürgeci Söylem	513
27. Foucault Tunus'ta	529
28. Öznellik ve Tarih: Derrida Cezayir'de	549

Son Söz: Ulusötesi Bir Sosyal Adalet İçin

Trikontinentalizm/Üçkıtıcılık	571
--------------------------------------	------------

Çevirmenin Notları	573
---------------------------	------------

Kaynakça	575
-----------------	------------

Dizin	633
--------------	------------

Teşekkür

Bu kitabın bazı bölümlerinin çeşitli versiyonları son birkaç yılda pek çok yerde derslerde, seminerlerde ve konferanslarda tebliğler hâlinde sunuldu – kapsanan konulara ilişkin fikirlerime aldığım bütün cevapları, eleştirileri ve yardımları memnuniyetle karşıladım. *How Europe Underdeveloped Africa* (Avrupa Nasıl Afrika'nın Az Gelişmesine Neden Oldu?) başlıklı eserinin teşekkür bölümünde yapılan hatalar için bireysel sorumluluk almayı reddeden Walter Rodney kadar ileri gitmesem de, bana pek çok genel ve özel yardımı dokunan ve arkadaşım, çalışma arkadaşım ve öğrencim olan bir dizi entelektüelin ilmi dayanışmasını anmak isterim. Büyük veya küçük meselelerde yapılan pek çok tartışmadan çok yararlandım. Dolayısıyla, Isobel Armstrong, Nilanjana Banergi, Eitan Bar-Yousef, Geoffrey Bennington, Elleke Boehmer, Kingsley Bolton, Rosinka Chaudhuri, Ban Kah Choon, Arif Dirlik, Aida Edemariam, Maud Ellman, Robin Fiddian, Kate Flint, Tadgh Foley, Giles Fraser, Indira Ghose, Luke Gibbons, Robbie Goh, John Gurney, Elaine Ho, Stephen Howe, Christina Howells, Christopher Hutton, Belinda Jack, Suvir Kaul, Douglas Kerr, Neil Lazarus, Gregory B. Lee, Ania Loomba, Matthew Meadows, Jon Mee, Bart Moore-Gilbert, Susheila Nasta, Bernard O'Donoghue, Lionel Pilkington, Bruce Robbins, Sara Salih, Rumina Sethi, Gayatri Chakravorty Spivak, Harish Trivedi, Megan Vaughan, Gauri Viswanathan ve Wangui wa Goro'ya yürekten teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum. Homi Bhabha, Lyn Innes, Lois McNay, Benita Parry, Rajeswari Sunder Rajan, Nicholas Royle ve Else Vieira uzmanı oldukları alanlardaki bölüm-

leri detaylı şekilde inceleyerek, eleştirilerinden faydalanmamı sağladılar ve bunun için kendilerine gerçekten minnettarım. Ayrıca *Interventions*'daki iş arkadaşlarıma ve özellikle de devamlı surette ilham, destek ve yönlendirme kaynağım olan Alison Donnell, Ato Quayson ve Rajeswari Sunder Rajan'a teşekkür ederim. Bu kitaba başlamam için beni teşvik eden Anita Roy özel bir teşekkürü hak ediyor. Bu kitapta tartışılan pek çok konuyu siyasi ve kuramsal olarak aktif şekilde sorgulamam için beni tutarlı bir şekilde cesaretlendiren Ruvani Ranasinha'ya da yürekten teşekkür ederim. Homi K. Bhabha, bu projeye en başından beri yakındı ve süreç boyunca kendisinin bilinen yakınlığı, zekâsı ve entelektüel dayanışma duygusuyla bana cevap verdi. Gerçek bir yoldaşı. Hindistan'daki araştırmama yardımcı olan, Guceratça'dan metinleri benim için tercüme eden, pek çok soruma sabırla yanıt veren ve gereken yerlerde beni düzelten Rita Kothari'ye de özel bir teşekkür borçluyum. Gandhi'ye ilişkin analizimi baştan sona ona borçluyum ancak özellikle dilbilimsel tartışmanın kaynağı olan "samas" teriminin analizini ayrıca belirtmeliyim. Abhijit'e misafirperverliği ve Shamini'ye de arkadaşlığı için teşekkür ederim. Hindistan'da özellikle bana cömertçe zaman ayıran ve uzmanlıklarıyla yardımcı olan Siddharth Bhatt, Navajivan Press'ten Jitendra Desai ve Tridip Suvrud'la yaptığım tartışmalardan faydalandım. Editörüm olarak Andrew McNeilie'ye sahip olduğum için çok şanslıydım. Ayrıca Jack Messenger'a bu metni dikkatli bir şekilde düzelttiği için minnettarım. Badral Kaler'e cömert desteği ve sabrı için, bu kitabı yazarken sabahın erken saatlerinde yanıma gelen sevgili ziyaretçilerim olan çocuklarım Maryam, Yasmine ve Isaac'a teşekkür ederim.

British Academy'ye bu projeyi bitirmemi sağlayan araştırma iznini verdikleri için minnettarım. Oxford İngilizce Fakültesi ve News International Fund, Hindistan'daki araştırmama kaynak sağlamama cömertçe katkıda bulundu. Bu kitabı yazarken, Bodleian Kütüphanesi'nin koleksiyonlarına erişebildiğim için çok şanslıydım; Indian Institute, Rhodes House ve Oxford Queen Elizabeth House kütüphanelerinde gerekli eserleri bulmak konusunda bana çok yardımcı olan kütüphane çalışanlarına özellikle teşekkür ederim. Ahmedabad'daki Sabarmati Ashram ve Navajian Press'in, Nehru Anma Müzesi ve Kütüphanesi'nin, Teen Murti House'un ve Yeni Delhi'deki Ulusal Gandhi Müzesi'nin yöneticilerine ve kütüphane çalışanlarına da arşivlerine ve kütüphane koleksiyonlarına erişimime izin verdikleri için teşekkür borçluyum. Son olarak, bana bu kadar destekleyi-

ci çalışma koşulları sağladıkları için Warden'a ve Oxford Wadham Koleji'nin çalışanlarına teşekkür etmeliyim.

27. Bölüm'deki bazı paragraflar, New Formations dergisinin 25'inci sayısının (1995) 57 ila 65. sayfalarında "İrk ve Sömürgecilik Konusunda Foucault" başlığıyla yayımlandı. 28. Bölüm'ün daha önceki bir versiyonu *Deconstructions: A User's Guide* başlıklı Nicholas Royle tarafından derlenen (Basingstoke: Palgrave, 2000) eserin 187 ila 210. sayfalarında yayımlandı ve burada yayıncıların izniyle yeniden yayımlandı. Kitap boyunca alıntı yapılan yerlerde vurgulamak amacıyla konan bütün italikler özgün hâlden alınmıştır.

Türkçe Baskıya Önsöz

Bu kitap dünyanın belli bir tarihî dönemiyle ilgilidir – yani 1492’den beri imparatorlukların yaratılışı ve yıkılışı ile. Bu hikâye çoğunlukla Batılıların dünyaya yayılması ve güçlenmesinin bir hikâyesi olarak, aynı zamanda da emperyal yönetimler ve eninde sonunda yıkılmalarına karşı bir görüş olarak ve bir karşı-tarih çizgisinde anlatılır. Türkiye ve atası Osmanlı devleti bu minvalde oldukça marjinal bir rol oynamaktadır. Burada bana Avrupamerkezci bir tavır sergilediğime dair bir eleştiri gelebilir ve belki de bu hususta bu doğrudur. Buna cevabım, bu tarih algısını bu denli çeşitli ve karmaşık bir dünya tarihini anlamak için şümulü bir çerçeve sunabilme çabasının sonucu olarak anlamamız gerektiğidir: Türkiye’nin tarihi bir noktada aykırı kalmakta ve bu tarihi Avrupa, Amerika ve Rus imparatorluklarının oldukça geniş kapsamı ile ilişkilendirmek zordur. Ancak Batılı imparatorlukların tarihlerini Türkiye ve Osmanlı Devletlerinin tarih perspektiflerinden okumak, global imparatorluk tarihine farklı bir imkan alanı açmaktadır (Khuri-Makdisi, 2010). Bu kitabı tekrar yazacak olsaydım, Osmanlı Devletine ve Türkiye’nin “kurtuluş savaşına” daha büyük bir önem atfederdim; bunun nedeni kısmen on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devletinin bağımsızlık tarihinin, genel sömürgeleşme ve bağımsızlık tarihi içerisinde bu kitapta yer verildiğinden çok daha merkezi bir öneme sahip olmasıdır (daha güncel bir örnek için bkz Young, 2015).

Bugün dünyadaki modern postkolonyal ulus devlet konfigürasyonları ile sonuçlanan sömürge karşıtı bağımsızlık savaşları tarihinde Türkiye, tam sömürgeleştirilmediği halde bağımsızlık savaşı vermiş bir ülke ola-

rak eşsiz bir yere sahiptir. Hukuki anlamda atası olan Osmanlı devletinin 1919'a kadar kendisinin bir imparatorluk olduğunu düşündüğümüz zaman bu durum daha da ilginç bir hal almaktadır. On sekizinci yüzyıldan itibaren Avrupa güçleri Osmanlı Devleti'ni ya direkt işgaller yoluyla (Mısır 1798, Cezayir 1830, Mısır 1882'de tekrar, Irak 1917) ya da Devletin sınırları içinde yaşayan Avrupalılar ve Hristiyanlar gibi grupları milliyetçi hareketlere teşvik ederek (Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve diğerleri) aşamalı bir şekilde parçalamaya başlamışlardır. Ne var ki Avrupalı güçlerin milliyetçiliği teşvik ederken fark etmedikleri bir şey vardı: Aslında kendi imparatorluklarını çoktan bölmeye başlamış olan gücün ta kendisini teşvik ediyorlardı ve bu durum, 1919-20'de Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sadece yirmi beş yıl sonra kontrol edilemez bir hal alacaktı.

Türkiye'nin 1920'de Fransa, İtalya ve Yunanistan tarafından parçalanmaya çalışıldığını bugün Türkiye'de, dönemin tarihçileri dışında çok fazla bilen yoktur. Türk Kurtuluş Savaşı, Sevr Anlaşmalarında (1920) önerilen ve Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın modern Türkiye topraklarının büyük bir kısmına sahip olmasını öngörürken Fransa ve İngiltere'nin de Irak ve Suriye'deki etkinliklerini Türk ana karasına kadar taşımalarına imkân veren sömürgeleştirilme tehdidine karşı yapılmıştı. Ayrıca bu anlaşmalar bağımsız bir Ermenistan ile Kürdistan kurulabilmesi için bir halk oylaması yapılmasını öneriyordu. Türk sömürgecilik karşıtı savaşların bu denli büyük başarıya ulaşmasının nedeni işte dayatılan bu anlaşmalardır ve Türkiye'nin hiçbir zaman gerçek anlamda bir sömürge olmadan bağımsızlık savaşı verdiğinin de göstergesidir.

Lozan Barış Antlaşması, Kemal Atatürk önderliğindeki bu ulusal direnişin ardından 1923'de Türkiye ile İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Romanya ve Japonya arasında gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşmanın yüksek ve belki de alçak bir etnik milliyetçilik oluşturduğunu söylemek mümkündür: Anlaşmada Yunanistan ve Türkiye'nin kendi etnik kökenlerinden olan halkların yaşadığı topraklardaki iddialarından vazgeçerek anlaşmalarını zorunlu kılan ve sonuç itibarıyla farklı etnik gruplardan olan insanları kendi 'toplumlarının' yaşadığı bölgelere göç etmeye zorlayan şartlar da vardı: Yunanistan ve Türkiye arasında bir halk mübadelesi yaşandı – bir milyondan fazla Yunanlı Türkiye'den ayrılırken, 400.000 Türk de Yunanistan'dan göç etti (Clark, 2006). Böylece Lozan Barış Antlaşması kendi halklarını kitlesel bir yer değişimine zorlayarak yapay bir ulus inşası ihtimalini ortaya çıkardı. Lozan anlaşması etnik temizlik ideolojisi ve

uygulamalarına uluslararası alanda yasal bir statü verdi; buradan anlaşılacağı üzere anlaşmaya göre farklı toplumların bir arada yaşaması imkansızdı ve toplumlar ancak kendi tasavvurları doğrultusunda inşa edilen bir ulus devlet toplumu içerisinde “refah ve huzur içinde” yaşayabilirlerdi. Yüzlerce yıldır Osmanlı Devleti altında karışık nüfus ve halklarıyla var olan Yunanistan’daki Selanik ve Türkiye’deki İzmir şehirleri çok kültürlü şehirlerden tek kültürlü şehirlere dönüştürüldü. 1922’de ciddi karışıklıkların yaşandığı ve etnik kimliklerin yakılıp yıkıldığı İzmir’in küllerinde Osmanlı ve İslami sistemlerin kültürlerarası mirası da küllere karışıp yok oldu (Dobkin, 1998; Milton, 2009; Mazower, 2005).

Ancak bu etnik ayırım sadece dışardan dayatılmıyordu – son yıllarında Osmanlı Devleti de, özellikle Ermenilere karşı uygulanan tehcir sürecinde görülebileceği üzere aynı ideolojiye kapılmaya başlamıştı. Türk devletin bu olayı yüz yıl sonra dahi inkar etmeye devam etmesi, İmparatorluğun daha önce sahip olduğu heterojen nüfusu milliyetçi ideolojileri içerisinde kabul edemediğini gösterir niteliktedir; bu durum özellikle bugün Türkiye’nin Kürt “sorununu” çözmede yaşadığı başarısızlıkta da görülebilir. Kürt sorununa şu ana kadar verilen ana cevap şiddet ve askeri güce başvurmak olmuştur.

O halde Türkiye’yi postkolonyal bir çerçevede tanımlamak mümkün müdür? Eğer tarihine biraz farklı bir perspektiften bakılırsa, bildiğimiz anlamıyla sömürgeleştirilmemiş olsa dahi Osmanlı Devletinin “Avrupa’nın hasta adamı” olarak içinde bulunduğu güç hiyerarşisi devleti kaçınılmaz bir biçimde yarı-sömürge pozisyonuna düşürdü. Bu yönüyle karşılaştırılabileceği ülkelerden biri, toprakları diğer imparatorlukların işgalleri, savaş ve dayatmaları ile aşamalı bir şekilde parçalanmaya çalışılan Çin’di. Çin İmparatorluğu aynı Osmanlı gibi çok eski bir imparatorluktu ve hiçbir zaman tam anlamıyla işgal edilmemişti; fakat on dokuzuncu yüzyılda Avrupalı ve Japon güçler karşısındaki zayıflığı yarı koloni statüsüne düşüğünü göstermekteydi. Öte yandan yine Türkiye gibi Çin imparatorluğunu parçalamaya yönelik bir girişim olmamıştı ve devlet, kendisini daha sonra yeniden kuracak ve - 1949’da Tibet’in yeniden sömürgeleştirmesinde görüldüğü gibi - hakikaten de tekrardan bir büyüme yaşayacaktı. Türkiye 1919-23’ün hayaletleri tarafından rahatsız edilmeye devam etmektedir; aynı hayaletler Orta Doğu’daki Osmanlı Devleti vilayetlerine tek tek el konulması sebebiyle bütün dünyayı takip etmektedir. Avrupa’ya mekânsal yakınlığı da devleti, (Avrupalı) modernitesiyle ilişkisi ve kendi

mirası hasebiyle birçok Batı dışı ülkeden çok daha fazla Avrupa'ya doğru çekmektedir. Bugün özellikle görünür olmasa da, Osmanlı Devletinin en büyük başarısı, bugün birçoklarına göre çağdaş Suriye ve Irak'ın durumu veya İsrail'in Gazze ve işgal altındaki topraklara zalimce ve insanlık dışı muameleleri ile kıyaslandığı zaman altın çağ denilebilecek bir dönem içerisinde çeşitliliği yönetebilmesi ve uzun tarihinde görülen eşsiz istikrardır.

O halde modern dünyanın oluşumunda Türkiye ve Osmanlı Devletinin tarihi rolünü inkar etmek imkansızdır. Orta Doğu'nun 1919-23'te çizilen sınırları bugün artık kırılmaya başlamıştır ve Türkiye, karakteristik bir özelliği haline gelen bağımsız aktörlük rolünü oynamaya muhtemelen sonsuza kadar devam edecektir.

Kaynakça

- Clark, B. (2006). *Twice a Stranger: How Mass Expulsion Forged Modern Greece and Turkey*, London: Granta.
- Dobkin, M. H. (1998). *Smyrna 1922: The Destruction of a City*, New York, NY: Newmark Press.
- Khuri-Makdisi, I (2010). *The Eastern Mediterranean and the Making of Global Radicalism, 1860-1914*. Berkeley: University of California.
- Mazower, M. (2005). *Salonica, City of Ghosts: Christians, Muslims and Jews*, New York: Harper.
- Milton, G. (2009). *Paradise Lost: Smyrna 1922 - The Destruction of Islam's City of Tolerance*, London: Sceptre.
- Young, R. J. C. (2015). *Empire, Colony, Postcolony*. Oxford: Blackwell.

Robert JC Young

Eylül 2015, Abu Dabi

Önsöz

Yeniden sinemalarda... Bu kez geçen seferden, hatta ilk kez sinemaya gittiğimden daha erken. Sonbaharın son günlerinin zayıf gün ışığından gök zümrüt art deco tarzı binaya, fuayenin ışıklarından ve daha sonra da dev binanın karanlığına doğru kırmızı halıdan geçerek girerken büyük heyecan duyuyordum. Koltuklar balkonda benim bulunduğum yerin üstüne sıralanmıştı; aşağıdaysa stratejik anlarda açılan ve kapanan ağır ve katlı bir perdenin ardında saklanan büyük bir ekran vardı. Film başlamadan önce, Pathé haber filmi başladı. Birdenbire, çıplak ağaçların uzun koyu on dokuzuncu yüzyıl apartmanlarını daha da ön plana çıkardığı Budapeşte sokaklarının kocaman siyah beyaz fotoğrafları ekranda belirdi. Tanklar parke taşlı sokaklarda tramvay yolunun yanında gidiyor, insanlar oradan oraya koşuşturuyor, çocuklar tanklara molotof kokteylleri atıyordu. Takvimler Kasım 1956'yı gösteriyordu ve Imre Nagy, nafile bir girişimle Macaristan'ın tarafsızlığını ilan ederek Batı'dan yardım istemişti. ABD Dışişleri Bakanlığı, Kruşçev'e ABD'nin müdahale etmeyeceği konusunda teminat vermişti ve Rus ordusu, Macar halkını kendilerinden ve demokratik öz yönetimden "kurtarmak" için ülkeye girmişti. Daha sonra bu umutsuz görüntülere ara verilerek, kamera bizi parlak güneşin filmdeki kontrastı beyaza boyadığı Port Said'e götürdü. Ekranda yanan bir rafineri görünürken gökyüzü karardı. Bir de sağ üstten sol alta uzanan karanlık bir hat gibi görünen Süveyş Kanalı vardı. İngiliz ve Fransız askerleri, her ne kadar İngiltere bu kanalın yol verdiği Hindistan'dan neredeyse on yıl önce çekilmiş olsa da, burayı Nasır'ın kamulaştırmasından kurtar-

mak için gelmişlerdi. Birdenbire, genç yaşlı bütün İngiliz seyirciler, iktidar metaforlarına kapılarak, diğer tarafa geçiyordu. Sunucunun hışırtılı ve tok sesiyle anons ettiği üzere “askerlerimiz” milliyetçi ayaklanmayı bastırmak ve dünyayı Eden’in Hitler gibi gördüğü adamdan kurtarmak için müdahale etmişti. Karanlık ve muharip askerlerin, zorla tahakküm görevlerini yerine getirdiklerini gösteren bu iki siyah beyaz görüntüden sonra, esas film parlak, etkileyici renkleri ve canlı müziğiyle başlıyordu. Film, Walt Disney’in *Bambi*’siydi.

Bu kitabı yazarken aklımda iki fotoğraf vardı. Ellili yıllardan, çocukluğumun çelişkili yıllarından siyah beyaz iki fotoğraf... Her iki fotoğrafta da Cezayirli vardı. Her ikisi de aklımda sömürgeci gücün cinsiyet dönüştüren etkisi ve bu gücün kullanılmasının zalim hakikati konusunda sorulara neden oluyor. Bu fotoğraflardan ilkini, sıcak bir yaz gününde küçük çocuklarımla Arap Manosque semtinde dolaşırken satın aldığım *La Bataille d’Alger* başlıklı kitabın yıpranmış kapağında gördüm. Bu kitap, aynı başlıklı filmle ilgili değildi; bundan ziyade Cezayir savaşının hâlen devam etmekte olduğu 1957 yılının Nisan ayında Fransız *colon*’lar - Cezayir’deki Fransız yerleşimciler - tarafından yazılan bir propaganda kitabıydı. Kitapta ordunun Cezayir halkıyla ilişkileri bakımından olumlu bir intiba yaratma amacıyla çekilmiş bir dizi fotoğraf da bulunuyordu. Kitabın başındaki sayfada bulunan resimde daha büyüğü başörtülü olan iki genç kızın ellerini tutarak yürüyen ve elinde tüfikle gülümseyen bir asker görülmüyordu. Bir başka fotoğrafta aynı asker, yine gülümsüyor ve yıpranmış bir okul trafik işaretinin arkasında ayakta duruyordu ve iki çocuk da yolun karşısına geçiyordu. Asker gülümseyen bir çocuğun elini sıkıyor ve tamamen örtülü olan annesi gülümseyen iki çocukla beraber arkada duruyordu. Fotoğrafın altında, “Okula dönüyoruz. Teşekkürler Mösyö” yazıyordu. Ancak aklımda kalan fotoğraf, hâlen onlu yaşlarında olduğunu tahmin ettiğim, başları açık ve Batılı kıyafetler içinde yan yana duran ve resmin dışında yandaki bir şeye yukarı doğru bakan daha büyük iki kız gösteren bir fotoğraftı. Bakışları derin ve tamamen ciddiye; aynı zamanda, yakın çekimin de etkisi fotoğrafa hafif duygusal bir hava vermişti. Kızlardan birinin hafif dalgali ve dağınık saçları yukarda toplanmıştı ve eli, yağmurluğunun parmaklarıyla alttaki kıyafetinin üzerinden çektiği fermuarındaydı. Ağzı kapalıydı ve meydan okuyan bakışları gibi sabitti. Diğer kızınsa saçları omuzlarına bırakılmıştı; kenarsız gözlükleri ve boynuna, kabanının yakaları arasından muntazam bir şekilde dolan-

muş bir fuları vardı. Dudakları hafifçe aralanmıştı, bakışları aynı derecede meydan okur bir havadaydı. Fotoğrafın altında (Fransızca), “Stadyumlara bomba koyanlar; Jülyet’in yaşında, Ravachol’un ruhuna sahipler.” yazıyor. Bu, muhtemelen 10 Şubat 1957’de Cezayir ve El-Biar stadyumuna bomba koymaktan tutuklanan Djoukher Akhror ve Baya Hocine’in fotoğrafı. Cezayir Savaşı’nın başındaki bu bombalamalar, *colon*’ların hayatını derinden sarstı ve bağımsızlık savaşının kendilerine karşı gündelik faaliyetlerine de sıçrayacağını gösterdi. Polis, kitabın “hain bir haydut çetesi, suç mahalline değin üzerlerinin aranmayacağından emin olarak görevlendirdikleri iki genç kızla süslenmiş hâlde” diye tarif ettiği grubu hemen tutukladı. Yazar, Mart ayı itibarıyla tutuklananlardan dördünün askerî bir mahkeme tarafından ölüm cezasına mahkûm edildiğini söylüyordu. Bu genç kadınlar ölüme mahkûm edilenler arasında mıydı? Onlar da Fransa’da bile artık işkence olduğu bilinen sorgulama yöntemlerine ve yargısız infazlara maruz bırakılmış mıydı? Djamilâ Boupacha’nın (de Beauvoir ve Halimi 1962) kaderini paylaşmışlar mıydı? Kitabın başındaki fotoğrafta gülümseyen çocuklardan ne kadar farklı görünüyorlardı. Ciddi yüzlerini meydan okur bir havayla yukarı kaldırmışlardı ve bakışlarının derinliği, onları tutsak edenlere boyun eğmeyi tamamen reddettiklerini gösteriyordu. Gerçekten de Cezayir’in örtüsü kaldırılmıştı. Vietnam’dan Güney Afrika’ya, Cezayir’den Kenya’ya, Hindistan’dan İrlanda’ya, kaç kurtuluş mücadelesi bu kadar cesur ve baş eğmez kadınlar tarafından yürütüldü?

Birinci fotoğraflarda çetin kadınlar varken, ikincisinde kadınsılaşmış bir erkek görünüyor. Bu fotoğrafı bir Cezayir savaşı tarihi kitabının ikinci cildinde (Courrière 1968-71) gördüm; yalnızca bir anlığına baktım ama hafızamdan silemedim. Fotoğrafla, altındaki cesetleri gösteren başka bir fotoğraf arasında “‘Taramaların’ Müslüman kurbanları” diye yazıyordu. Fotoğraflar küçük, hafif bulanık ve amatör fotoğraflardı. Bu bölümlerin çoğu çeşitli katliamları gösteriyordu; giyinik, çıplak veya yanmış çocuk ve yetişkinlerin yerdeki cesetleri ve ceset parçaları. Bu “natürmort” resimlerin arasında, ilk başta çok farklı bir sahne gibi görünen, dört Avrupalı adamın açık bir alanda yan yana durdukları, kameraya gülümsedikleri ve güldükleri, açıkça çok keyifli oldukları ve bir başkasını sporcuların şamatacı homo-erotik oyunu olan “havaya atma” oyununu oynamış gibi tuttıkları bir fotoğraf da bulunuyordu. Ayakta duran dört kişinin geniş şapkaları varken, tuttıkları adamın yoktu. Kollarında taşıdıkları adam çıplaktı ve Cezayirli olduğu anlaşılıyordu. Bacakları birbirinden ayrılmış

şekilde havada duruyordu ve sünnetli üreme organı utanmasızca pornografik bir dergideki çarpıtılmış bir “sonuna kadar bacaklarını açmış yakın çekim” gibi sergileniyordu. Yüzünde korku, acı ve dehşet vardı. Yine de çekim için kameraya, belki de herhangi bir fotoğraf için poz verirmiş gibi (eğer daha önce bir fotoğraf için poz verdiyse) otomatik bir hareketle bakıyordu veya acaba fotoğrafçının gözü hâline gelen o bakışlara ve onun ötesine bir çağrıda mı bulunuyordu? Bu *colon*’lar, kendisine fotoğraf için poz verdirirken ve hayatla ölüm arasında bir yerde dengede tutarken ona ne yapacaklardı? Olasılıklar barizdi ve kırılğanlığı da pek fazla şüpheyi yer bırakmayacak şekilde bilinçli olarak abartılı bir hâlde sergileniyordu.

Benim için postkolonyal her zaman bu şiddetin, başkaldırının, mücadelelerin ve uğruna savaştıkları toplum, eşitlik, kendi kaderini tayin hakkı ve onur gibi siyasi idealleri temsil eden bireylerin acılarının izlerini taşıyan görüntülerle simgeleştirilmiştir. Bağımsızlık Savaşı’nda bir buçuk milyon Cezayirli hayatını kaybetti. Bu fotoğraf yalnızca birinin başına gelen olayı kayıt altına almaktadır: sebepsiz ve merhametsiz bir ölümün eşiğinde bulunan şiddetin ve sömürgeci aşağılanmanın öznesi.